

Рівняння стану ідеального газу. Ізопроееси

1. Рівняння стану ідеального газу

$$p = nkT \quad n = \frac{N}{V} \quad \Rightarrow \quad pV = NkT \quad N = \frac{m}{M} N_A$$

$$pV = \frac{m}{M} N_A k T$$

Універсальна газова стала (R) – це добуток числа Авогадро N_A на сталу Больцмана k .

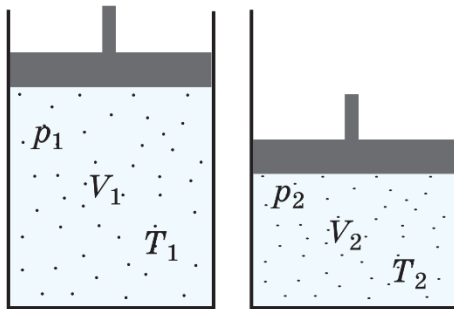
$$R = N_A k = 6,02 \cdot 10^{23} \text{ моль}^{-1} \cdot 1,38 \cdot 10^{-23} \frac{\text{Дж}}{\text{К}} = 8,31 \frac{\text{Дж}}{\text{моль} \cdot \text{К}}$$

Рівняння стану ідеального газу (рівняння Менделєєва – Клапейрона):

$$pV = \frac{m}{M} RT \quad \text{або} \quad pV = \nu RT$$

Назване на честь російського хіміка й фізика Дмитра Івановича Менделєєва (1834–1907) і французького фізика Бенуа Поля Еміля Клапейрона (1799–1864).

2. Рівняння Клапейрона

Для кожного стану запишемо рівняння Менделєєва – Клапейрона:

$$p_1 V_1 = \frac{m}{M} RT_1 \quad p_2 V_2 = \frac{m}{M} RT_2$$

$$\frac{p_1 V_1}{T_1} = \frac{m}{M} R \quad \frac{p_2 V_2}{T_2} = \frac{m}{M} R$$

Рівняння Клапейрона:

$$\frac{p_1 V_1}{T_1} = \frac{p_2 V_2}{T_2} \quad \Rightarrow \quad \frac{pV}{T} = \text{const}$$

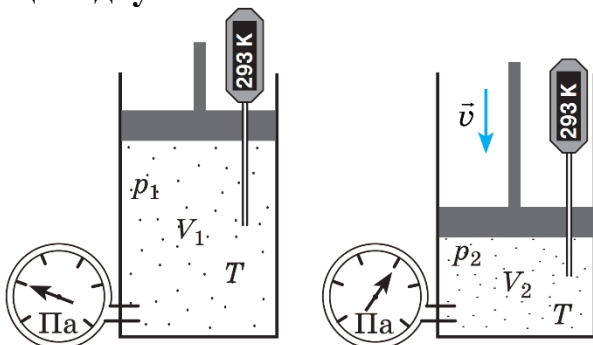
Для даного газу деякої маси відношення добутку тиску на об'єм до температури газу є незмінним.

3. Ізопроееси

Ізопроеес – це процес, у ході якого один із макроскопічних параметрів (тиск, об'єм, температура) даного газу деякої маси залишається незмінним.

4. Ізотермічний процес. Закон Бойля – Маріотта

Ізотермічний процес – процес змінювання стану даного газу деякої маси, що відбувається за незмінної температури.

Якщо повільно опускати поршень, температура газу під поршнем буде лишатися незмінною і дорівнюватиме температурі навколишнього середовища. Тиск газу при цьому буде збільшуватися.

$$\frac{p_1 V_1}{T} = \frac{p_2 V_2}{T} \quad \Rightarrow \quad p_1 V_1 = p_2 V_2$$

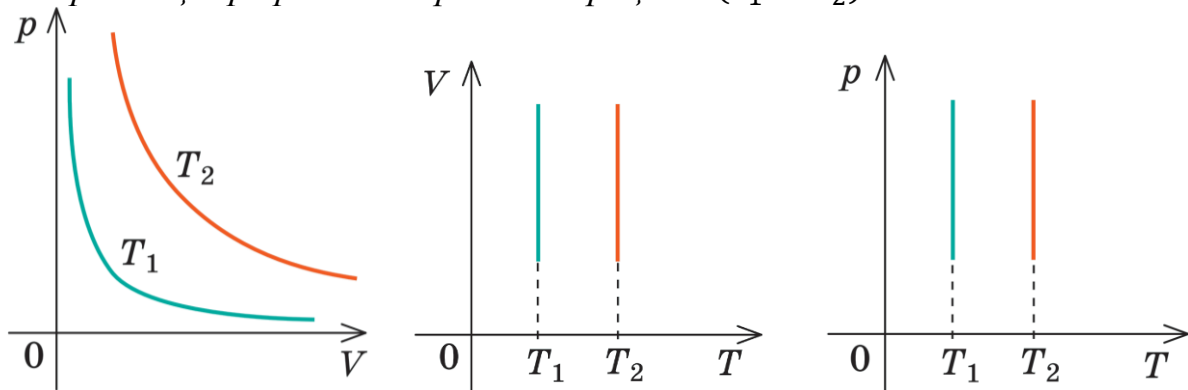
Закон Бойля – Маріотта:

Для даного газу деякої маси добуток тиску газу на його об'єм є незмінним, якщо температура газу не змінюється:

$$p_1 V_1 = p_2 V_2 \quad \text{або} \quad pV = \text{const} = \frac{m}{M} RT$$

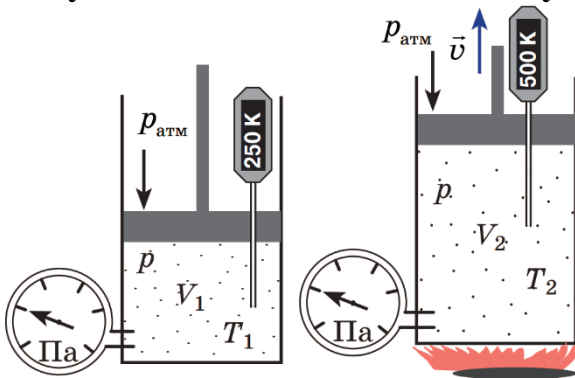
Цей закон незалежно один від одного відкрили ірландський фізик і хімік Роберт Бойль (1627–1691) у 1662 р. і французький фізик Едм Маріотт (1620–1684) у 1676р.

Ізотерми – це графіки ізотермічних процесів ($T_1 < T_2$).

5. Ізобарний процес. Закон Гей-Люссака

Ізобарний процес – процес змінювання стану даного газу деякої маси, що відбувається за незмінного тиску.

Якщо газ перебуває під важким поршнем масою M і площею S , який може переміщуватися практично без тертя, то в разі збільшення температури об'єм газу буде збільшуватися, а тиск газу лишатиметься незмінним і дорівнюватиме $p = p_{\text{атм}} + \frac{Mg}{S}$

$$\frac{pV_1}{T_1} = \frac{pV_2}{T_2} \quad \Rightarrow \quad \frac{V_1}{T_1} = \frac{V_2}{T_2}$$

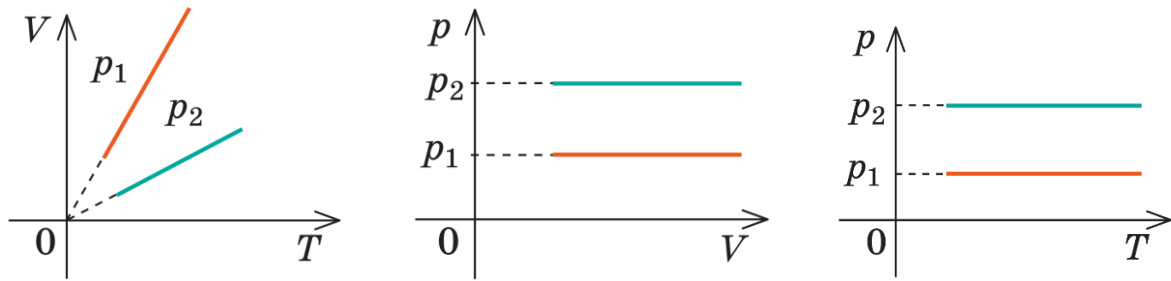
Закон Гей-Люссака:

Для даного газу деякої маси відношення об'єму газу до температури є незмінним, якщо тиск газу не змінюється:

$$\frac{V_1}{T_1} = \frac{V_2}{T_2} \quad \text{або} \quad \frac{V}{T} = \text{const} = \frac{m}{M} \cdot \frac{R}{p}$$

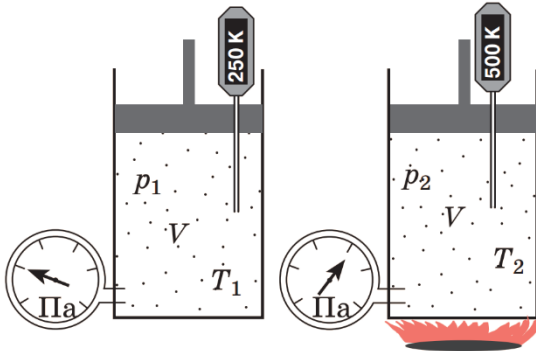
Цей закон експериментально встановив у 1802 р. французький фізик Жозеф Луї Гей-Люссак (1778–1850).

Ізобари – це графіки ізобарних процесів ($p_2 > p_1$).

6. Ізохорний процес. Закон Шарля

Ізохорний процес – процес змінювання стану даного газу деякої маси, що відбувається за незмінного об'єму.

Якщо газ перебуває в циліндрі під закріпленим поршнем, то зі збільшенням температури тиск газу теж збільшуватиметься. Дослід показує, що в будь-який момент часу відношення тиску газу до його температури буде незмінним.

$$\frac{p_1 V}{T_1} = \frac{p_2 V}{T_2} \Rightarrow \frac{p_1}{T_1} = \frac{p_2}{T_2}$$

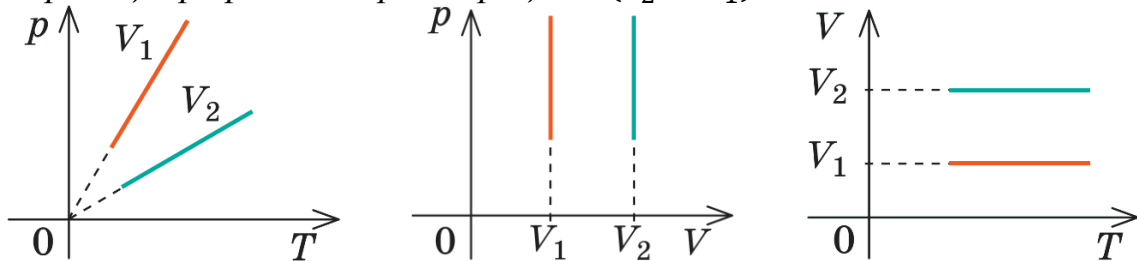
Закон Шарля:

Для даного газу деякої маси відношення тиску газу до його температури є незмінним, якщо об'єм газу не змінюється:

$$\frac{p_1}{T_1} = \frac{p_2}{T_2} \quad \text{або} \quad \frac{p}{T} = \text{const} = \frac{m}{M} \cdot \frac{R}{V}$$

Цей закон установив у 1787 р. французький учений Александр Сезар Шарль (1746–1823).

Ізохори – це графіки ізохорних процесів ($V_2 > V_1$).

Приклади розв'язування задач з теми

1. Який тиск стиснутого повітря, що міститься в балоні ємністю 20 л за 12 °С, якщо маса цього повітря 2 кг?

Дано:

$$V = 20 \text{ л}$$

$$= 2 \cdot 10^{-2} \text{ м}^3$$

$$T = (12 + 273) \text{ К}$$

$$= 285 \text{ К}$$

$$m = 2 \text{ кг}$$

Розв'язання

Рівняння Менделєєва – Клапейрона:

$$pV = \frac{m}{M}RT \Rightarrow p = \frac{mRT}{MV}$$

$$R = 8,31 \frac{\text{Дж}}{\text{моль} \cdot \text{К}}$$

$$M = 29 \cdot 10^{-3} \frac{\text{КГ}}{\text{МОЛЬ}}$$

$$p - ?$$

$$[p] = \frac{\text{КГ} \cdot \frac{\text{Дж}}{\text{МОЛЬ} \cdot \text{К}} \cdot \text{К}}{\frac{\text{КГ}}{\text{МОЛЬ}} \cdot \text{М}^3} = \frac{\text{Дж}}{\text{М}^3} = \frac{\text{Н} \cdot \text{М}}{\text{М}^3} = \frac{\text{Н}}{\text{М}^2} = \text{Па}$$

$$p = \frac{2 \cdot 8,31 \cdot 285}{29 \cdot 10^{-3} \cdot 2 \cdot 10^{-2}} \approx 8,2 \cdot 10^6 \text{ (Па)}$$

Відповідь: $p \approx 8,2 \text{ МПа}$.

2. Газ за тиску 0,2 МПа і температури 15 °С має об'єм 5 л. Визначте об'єм газу цієї маси за нормальних умов.

Дано:

$$p_1 = 0,2 \text{ МПа}$$

$$= 2 \cdot 10^5 \text{ Па}$$

$$T_1 = (15 + 273)\text{К}$$

$$= 288 \text{ К}$$

$$V_1 = 5 \text{ л}$$

$$= 5 \cdot 10^{-3} \text{ м}^3$$

$$p_2 = 10^5 \text{ Па}$$

$$T_2 = (0 + 273)\text{К}$$

$$= 273 \text{ К}$$

$$V_2 - ?$$

Розв'язання

Рівняння Клапейрона:

$$\frac{p_1 V_1}{T_1} = \frac{p_2 V_2}{T_2} \quad \Rightarrow \quad V_2 = \frac{p_1 V_1 T_2}{p_2 T_1}$$

$$[V_2] = \frac{\text{Па} \cdot \text{м}^3 \cdot \text{К}}{\text{Па} \cdot \text{К}} = \text{м}^3$$

$$V_2 = \frac{2 \cdot 10^5 \cdot 5 \cdot 10^{-3} \cdot 273}{10^5 \cdot 288} \approx 9,5 \cdot 10^{-3} \text{ (м}^3\text{)}$$

Відповідь: $V_2 \approx 9,5 \text{ л}$.

3. Визначте густину водню за температури 127 °С і тиску 831 кПа.

Дано:

$$T = (127 + 273)\text{К}$$

$$= 400 \text{ К}$$

$$p = 831 \text{ кПа}$$

$$= 8,31 \cdot 10^5 \text{ Па}$$

$$R = 8,31 \frac{\text{Дж}}{\text{моль} \cdot \text{К}}$$

$$\rho - ?$$

Розв'язання

$$M_r(\text{H}_2) = 2 \text{ а.о.м.} \quad M = 2 \cdot 10^{-3} \frac{\text{КГ}}{\text{МОЛЬ}}$$

Рівняння Менделєєва – Клапейрона:

$$pV = \frac{m}{M} RT \quad \rho = \frac{m}{V} \quad \Rightarrow \quad \rho = \frac{pM}{RT}$$

$$[\rho] = \frac{\text{Па} \cdot \frac{\text{КГ}}{\text{МОЛЬ}}}{\frac{\text{Дж}}{\text{МОЛЬ} \cdot \text{К}} \cdot \text{К}} = \frac{\text{Па} \cdot \text{КГ}}{\text{Дж}} = \frac{\text{Н}}{\text{М}^2} \cdot \frac{\text{КГ}}{\text{Н} \cdot \text{М}} = \frac{\text{КГ}}{\text{М}^3}$$

$$\rho = \frac{8,31 \cdot 10^5 \cdot 2 \cdot 10^{-3}}{8,31 \cdot 400} = 0,5 \left(\frac{\text{КГ}}{\text{М}^3} \right)$$

Відповідь: $\rho = 0,5 \frac{\text{КГ}}{\text{М}^3}$.

4. У приміщені об'ємом 100 м³ після роботи обігрівача температура повітря збільшилася від 17 °С до 22 °С. Яка маса повітря, що вийшло з кімнати? Атмосферний тиск 10⁵ Па.

Дано:

$$V = 10^2 \text{ м}^3$$

$$T_1 = (17 + 273)\text{К}$$

$$= 290 \text{ К}$$

Розв'язання

Запишемо рівняння Менделєєва – Клапейрона для двох станів повітря:

$$T_2 = (22 + 273) \text{ К}$$

$$= 295 \text{ К}$$

$$p = 10^5 \text{ Па}$$

$$R = 8,31 \frac{\text{Дж}}{\text{моль} \cdot \text{К}}$$

$$M = 29 \cdot 10^{-3} \frac{\text{кг}}{\text{моль}}$$

$$\Delta m = ?$$

$$pV = \frac{m_1}{M} RT_1 \quad \Rightarrow \quad m_1 = \frac{pVM}{RT_1}$$

$$pV = \frac{m_2}{M} RT_2 \quad \Rightarrow \quad m_2 = \frac{pVM}{RT_2}$$

$$\Delta m = m_1 - m_2 = \frac{pVM}{RT_1} - \frac{pVM}{RT_2} = \frac{pVM}{R} \cdot \left(\frac{1}{T_1} - \frac{1}{T_2} \right)$$

$$[\Delta m] = \frac{\text{Па} \cdot \text{м}^3 \cdot \frac{\text{кг}}{\text{моль}}}{\frac{\text{Дж}}{\text{моль} \cdot \text{К}}} \cdot \left(\frac{1}{\text{К}} - \frac{1}{\text{К}} \right) = \frac{\frac{\text{Н}}{\text{м}^2} \cdot \text{м}^3 \cdot \text{кг}}{\text{Дж}} = \text{кг}$$

$$\Delta m = \frac{10^5 \cdot 10^2 \cdot 29 \cdot 10^{-3}}{8,31} \cdot \left(\frac{1}{290} - \frac{1}{295} \right) \approx 2 \text{ (кг)}$$

Відповідь: $\Delta m \approx 2 \text{ кг}$.

Розв'язи самостійно:

1. Густина деякої газоподібної речовини за температури $10 \text{ }^\circ\text{C}$ й нормального атмосферного тиску дорівнює $2,5 \text{ кг/м}^3$. Визначте молярну масу цієї речовини.

2. Яка кількість речовини міститься в газі, якщо за температури 240 К і під тиском 200 кПа його об'єм дорівнює 40 л ?

3. Пробірку, перевернуту догори дном, занурили у воду на деяку глибину. Яка концентрація повітря у пробірці на глибині 3 м ? Температура води та повітря однакові й дорівнюють $20 \text{ }^\circ\text{C}$. Атмосферний тиск – 760 мм рт. ст.

Корисні посилання:

1. [Фізика: 10-й клас. підручник \(рівень стандарту\) В.Г. Бар'яхтар, С.О. Довгий, Ф.Я. Божинова, О.О. Кірюхіна](#)

2. [Інтерактивна вправа для самоаналізу](#)

3. [Phet-симуляція для дослідження станів матерії речовини](#)